

PROF. JAN POPIEL SJ (1914-2003)

Jan Popiel urodził się dnia 28 I 1914 r. w Brodnicy k. Śremu w Wielkopolsce w głęboko religijnej rodzinie ziemiańskiej. Był synem Michała i Jadwigi z Mańkowskich. Młodość spędził wraz z pięciorgiem rodzeństwa w majątku rodzinnym w Wójczy k. Pacanowa. Dwie jego siostry obrały zakonny stan życia w Zgromadzeniu Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego (Urszulanki Szare).

Pierwszą i drugą klasę gimnazjalną Jan przerabiał prywatnie w latach 1923–1925 i pod koniec roku zdawał egzaminy w Gimnazjum Św. Anny w Krakowie (po II wojnie światowej Liceum B. Nowodworskiego). Następne kilka miesięcy wykorzystał na naukę języka niemieckiego (1925/1926). Od 1926 do 1932 r. kształcił się w prowadzonym przez jezuitów zakładzie naukowo-wychowawczym *Stella Matutina* w Feldkirch, Vorarlberg, w Austrii. Osiem klas gimnazjum klasycznego zakończył egzaminem maturalnym w 1932 r. Maturę nostryfikował przed Komisją Kuratorium Okręgu Szkolnego Krakowskiego (20 II 1933).

Do Zakonu Jezuitów wstąpił 8 V 1933 r. i w Starej Wsi k. Krosna odbył dwuletni nowicjat pod kierunkiem magistra i zarazem rektora Kolegium Starowiejskiego, Augustyna Dyli. W latach 1935–1938 studiował filozofię na Wydziale Filozoficznym Towarzystwa Jezusowego w Krakowie, gdzie w 1938 r. uzyskał licencjat kościelny (równoważny dzisiejszemu magisterium) na podstawie pracy: *Filozofia dziejów Mikołaja Bierdiajewa*, pisanej pod kierunkiem wybitnego historyka Stanisława Bednarskiego SJ, który zginął w Dachau w 1942 r.

Następnie odbył roczny staż, tzw. magisterkę, w Wydawnictwie Apostolstwa Modlitwy w Krakowie, gdzie był sekretarzem dyrektora WAM-u, Stanisława Bednarskiego (1896–1942), oraz przeprowadzał korektę przygotowywanych do druku książek (1938/1939).

Wybuch II wojny światowej zastał go w Lublinie. Dnia 10 IX 1939 r. uciekł z Lublina, docierając m.in. do Krasnegostawu, Uchania i Chełma. Już jednak w pierwszych dniach października 1939 r. powrócił do Lublina. Po aresztowaniu jezuitów w Lublinie opuścił miasto i przebywał u rodziców w Wójczy oraz u siostry w Ruszчы k. Krakowa.

W wojennych warunkach rozpoczął w Lublinie studia teologii, które kontynuował prywatnie w Krakowie (1939/1940), Warszawie (1940/1941) i Nowym Sączu (1941–1943) i uwieńczył je tytułem licencjata

(tytuł równoważny z obecnym magisterium) na Wydziale Teologicznym Towarzystwa Jezusowego *Bobolanum* w Warszawie. Święcenia kapłańskie przyjął dnia 8 IX 1941 r. w Warszawie z rąk arcybiskupa Stanisława Galla (1865–1942).

Tzw. *trzecią probację*, czyli roczne studium prawa zakonnego i duchowości ignacjańskiej, odbył w Otwocku przy ul. Konopnickiej 4 (1943/1944) pod kierunkiem Jana Rostworowskiego SJ. Uroczystą profesję czterech ślubów zakonnych złożył 15 VIII 1950 r. w kościele Najświętszego Serca Pana Jezusa w Krakowie.

Jesienią 1945 r. – po zakończeniu II wojny światowej – podjął studia filozofii i historii sztuki na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie, gdzie jednym z jego profesorów był Roman Ingarden.

W 1949 r. uzyskał na Uniwersytecie Warszawskim, dokąd podążył za swym promotorem, Władysławem Tatarkiewiczem, magisterium z filozofii w zakresie estetyki na podstawie pracy pt. *Estetyka krajobrazu w rzeczywistości i malarstwie*.

Na teże uczelni odbywał studia doktoranckie i otworzył przewód doktorski. Pod presją jednak różnych czynników pozanaukowych (politycznych) zmuszony był odstąpić od finalizowania sprawy doktoratu na Uniwersytecie Warszawskim i przeniósł się do Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie, gdzie w 1963 r. na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej uzyskał doktorat filozofii na podstawie rozprawy pt.: *Estetyka sztuki sakralnej*, przygotowanej również pod kierunkiem prof. Tatarkiewicza.

W latach czterdziestych i pięćdziesiątych O. Popiel był także moderatorem Sodalicji Mariańskiej nauczycielek.

Od 1950 do 1957 r. O. Popiel był rektorem Kolegium Jezuitów w Krakowie. Jako taki udzielał w latach pięćdziesiątych, w imieniu zakonu jezuitów, materialnej pomocy dziennikarzom «Tygodnika Powszechnego» zlikwidowanego czasowo przez władze komunistyczne w 1953 r. (do 1956 r.) z powodu odmowy przez redakcję pisma zamieszczenia nekrologu po śmierci Stalina.

Dnia 17 XI 1950 r. został wybrany współpracownikiem Komisji Filozoficznej Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie, który to wybór Wydział II PAU zatwierdził dnia 23 IV 1951 r. (Archiwum PAU).

Od 1973 do 1977 r. ks. Popiel był prowincjałem Prowincji Polski Południowej i w tym charakterze brał udział w XXXII Kongregacji Generalnej Jezuitów w Rzymie na przełomie 1974/1975 r. Refleksje na tematy związane z tą Kongregacją opublikował w artykule pt. *Jezuitów długie obrady* („Tygodnik Powszechny”, 1975, nr 15, s. 1-2).

W okresie jego prowincjalstwa nawiązano szeroką współpracę z Górnoniemiecką Prowincją Jezuitów w siedzibą w Monachium, głównie dzięki Ojcu Karolowi A. Kreuserowi, który od 1962 do 1994 r. pełnił

obowiązki ekonomy tamtej Prowincji, a od 1972 r. był czynnie zaangażowany w urzeczywistnianie i rozwój partnerstwa między obu Prowincjami. Dzięki pomocy jezuitów niemieckich i różnych fundacji powstały niektóre dzieła apostołskie Prowincji Polski Południowej, w szczególności: Dom Pisarzy i Wydawnictwo WAM w Krakowie, dom we Wrocławiu przy ul. Stysia i Ośrodek Duszpasterstwa Akademickiego «Xaverianum» w Opolu. Dużą pomoc otrzymały też domy rekolekcyjne w Częstochowie i Czechowicach oraz Ośrodek dla Dzieci w Żmiącej k. Limanowej, a także sąsiadujące z Bazyliką Najśw. Serca Pana Jezusa w Krakowie *Ignatianum*.

W latach 1982–1985 O. Popiel pełnił urząd dziekana Wydziału Filozoficznego TJ w Krakowie. Od 1948 do 1990 r. – a więc przez 42 lata – wykładał historię filozofii, a w latach osiemdziesiątych także estetykę, na Wydziale Filozoficznym TJ w Krakowie, historię filozofii i przedmiot zwany: „sztuka kościelna” w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym wówczas w Krakowie (1958–1973), sztukę sakralną w Wyższym Seminarium Duchownym Diecezji Częstochowskiej też wtedy w Krakowie (1959–1973), ponadto na Papieskim Wydziale Teologicznym w Krakowie (obecnie PAT; 1959–1965, 1968–1973) oraz w Wyższych Seminarium Duchownych Dominikanów i Paulinów (1954–1958).

W Wyższym Instytucie Katechetycznym w Krakowie, prowadzonym przez SS. Urszulanki Unii Rzymskiej (obecnie: Międzyzakonny Wyższy Instytut Katechetyczny przy Wydziale Teologicznym PAT), wykładał najpierw historię sztuki (1951–1953), a po przerwie – historię filozofii (1977–1990).

W latach 1955–1959 był przewodniczącym Towarzystwa Naukowego Księży Jezuitów w Krakowie. Na jego forum wygłosił kilka referatów, m.in. 10 XII 1952 r. referat na temat: *Zarys filozofii egzystencjalizmu*.

W roku akademickim 1966/1967 w Metropolitalnym Studium Liturgicznym, założonym przez ówczesnego abpa K. Wojtyłę, a prowadzonym przez Franciszka Małaczyńskiego OSB, przerobiono materiał przewidziany na dwa lata. Wykłady trwały po 7 godzin dziennie. Na tym to studium ks. Popiel prowadził wykłady przez cały rok w wymiarze 4 godzin dziennie na temat: „Posoborowe prawo architektury kościelnej” (informacja od Zbigniewa Góreckiego SJ, uczestnika studium).

W 1969 r. po uzyskaniu *nihil obstat* Watykańskiej Kongregacji *pro Institutione Catholica* generał zakonu Pedro Arrupe, jako Wielki Kanclerz Wydziału Filozoficznego Towarzystwa Jezusowego w Krakowie, mianował go profesorem zwyczajnym na tymże Wydziale.

We wrześniu 1977 r. Popiel uczestniczył w Grottaferrata k. Rzymu w dziesięciodniowym sympozjum zorganizowanym przez jezuitów z uniwersytetu Gregoriańskiego na temat nauczania filozofii w ośrodkach kształcenia jezuitów.

W latach 1979–1981 Popiel wykładał estetykę i prowadził seminarium na Papieskim Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie (po jednym, pierwszym semestrze). Swoją wieloletnią działalność dydaktyczną zakończył w 1990 r.

W 1952 r. został mianowany przez abpa Eugeniusza Baziaka członkiem Komisji Archidiecezjalnej w Krakowie dla spraw sztuki kościelnej i konserwacji zabytków. W 1964 r. na podobną funkcję w Diecezji Częstochowskiej mianował go bp Stefan Bareła. Ponadto od 1975 r. był członkiem Komisji Episkopatu Polski do Spraw Sztuki Kościelnej. Wszystkie te funkcje pełnił przez długie lata.

W 1996 r. został Asystentem Kościelnym Stowarzyszenia Apostołów Bożego Miłosierdzia *Faustinum* przy Sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Krakowie-Łagiewnikach, gdzie przez kilka lat głosił konferencje dla jego członków.

Począwszy od 1944 r. pracował również duszpastersko, głównie w Bazylice Najśw. Serca Pana Jezusa w Krakowie. Prowadził także działalność rekolekcyjną i konferencyjną. Od 1960 do 1973 r. (przerwa z powodu pełnienia urzędu prowincjała) oraz od 1978 do 1990 r. był kapelanem Sióstr Urszulanek Unii Rzymskiej przy ul. Starowiślnej 9.

Ważnym elementem jego edukacji była nauka języków obcych, stąd znajomość nie tylko języków klasycznych (łacina i greka), ale i współczesnych: francuski, niemiecki, angielski i włoski, którymi posługiwał się w mowie i piśmie. Dzięki biegłej znajomości języka francuskiego i historii sztuki kościelnej, na prośbę ówczesnych władz polskich, w 1967 r. oprowadzał prezydenta Francji Charlesa de Gaulle'a po Kościele Mariackim w Krakowie. Z niemieckiego przełożył pracę z zakresu ascetyki: Theo Schmidkonz SJ, *W Twoich dłoniach* [tytuł oryginału: *In Deiner Hand*], Kraków 1990, WAM, ss. 64.

Popiel wydał książkę: *Bóg jest miłością. Rozważania rekolekcyjne* (Kraków 1990, WAM, ss. 262). Z konferencji, jakie w latach osiemdziesiątych prowadził w Duszpasterstwie Akademickim WAJ w Krakowie pt. «Szkoła modlitwy», powstała publikacja: *Rozmowy o modlitwie* (Kraków 1992, WAM, ss. 37); przekład ukraiński pt.: *Rozmowy po molytvu*, Biały Dunajec 1997, ss. 55). Ponadto opublikował ok. 70 artykułów z różnych dziedzin, m.in. z historii sztuki, estetyki i historii filozofii, kilka również w języku niemieckim, z czego większość ukazała się w czasopiśmie „Das Münster”. Spora część tej spuścizny dotyczy różnych zagadnień z zakresu duchowości.

Z filozoficznego punktu widzenia na uwagę zasługują zwłaszcza następujące prace:

1. *Filozofia dziejów Mikołaja Bierdiajewa* (praca magisterska na Wydziale Filozoficznym TJ, Kraków 1938, ss. 5 + 85; maszynopis w Bibliotece *Ignatianum* w Krakowie, sygn.: III-19529).

2. *Z powrotem do przedmiotu [w dziedzinie sztuki]*, «Przegląd Powszechny», t. 226 (lipiec-grudzień 1948), s. 401-407.

3. *Estetyka krajobrazu w rzeczywistości i malarstwie* (praca magisterska z estetyki na UW; maszynopis, egz. w Arch. UW oraz w Bibliotece *Ignatianum* w Krakowie, Kraków 1949, k. 66, sygn.: IV-2505).

4. *Przedmiot estetyczny w przeżyciu krajobrazu*, «Przegląd Filozoficzny», 45 (1949) nr 1/2, s. 225-239.

5. *Życie Kościoła w sztuce*, «Znak», XI: 1959, nr 7-8 (61-62), s. 888-898.

6. *Filozofia Władysława Tatarkiewicza. Próba charakterystyki*, w: «Charakteria. Rozprawy filozoficzne złożone w darze Władysławowi Tatarkiewiczowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin», Warszawa 1960, PWN, s. 7-15.

7. *Estetyka sztuki sakralnej* (rozprawa doktorska; maszynopis, ss. 6 + III + 160 w Archiwum dawnej ATK w Warszawie oraz w Bibliotece *Ignatianum* w Krakowie, sygn. IV-852; tamże streszczenie rozprawy, ss. 1 + 12, sygn. IV-2527 – dwa egz.; część rozprawy została opublikowana, zob. niżej, nr 9).

8. *Obraz i tytuł, w: Szkice filozoficzne*, praca zbiorowa, Kraków 1964, s. 413-421 (nadbitek w Bibliotece *Ignatianum*, sygn.: III-12785 oraz BN 85635).

9. *Zagadnienie sakralnego wyrazu sztuki chrześcijańskiej*, «Znak», XVI: 1964, nr 12 (126), s. 1427-1459.

10. *Czy filozofia jest potrzebna?* «Tygodnik Powszechny», 19 (1965) nr 46, s. 2-3.

11. *Człowiek a sztuka, w: Człowiek i świat. Szkice filozoficzne*. Praca zbiorowa pod red. R. Darowskiego, Kraków 1972, s. 101-125.

12. *Estetyka*, skrypt z wykładów na Wydziale Filozoficznym TJ w Krakowie w r. 1972/1973, A4, 78 kart; maszynopis w Bibliotece *Ignatianum*, sygn.: IV-2396).

Ks. Jan Popiel zmarł 21 XI 2003 r. w Starej Wsi k. Krosna, gdzie przebywał od maja tegoż roku. Odszedł w 90. roku życia, w 71. roku pobytu w zakonie, w 63. roku kapłaństwa. Pogrzeb odbył się w Krakowie 29 XI 2003 r. Mszy św. koncelebrowanej przez 80 kapłanów w Bazylice Najśw. Serca Jezusa przewodniczył bp Jan Szkołoń, biskup pomocniczy Archidiecezji Krakowskiej. Kazanie wygłosił ks. Roman Darowski SJ. Nabożeństwo na Cmentarzu Rakowickim prowadził kard. Franciszek Macharski. Zmarły został pochowany w (nowym) grobowcu zakonnym przy alei głównej.

Ks. Popiel należy niewątpliwie do najwybitniejszych jezuitów polskich XX wieku. Jako wykładowca był znakomity: odznaczał się rzetelną wiedzą, był w swych dziedzinach wysoce kompetentny, a każ-

dego człowieka darzył szacunkiem i życzliwością. Cechowało go nadto duże poczucie humoru. Uosabiał ideał humanisty chrześcijańskiego.

Z okazji pogrzebu ks. Popiela Ojciec Święty Jan Paweł II nadesłał na ręce kard. Franciszka Macharskiego telegram następującej treści:

„Jednocześnie się w duchu z Księdzem Kardynałem, krakowską wspólnotą jezuitów, duchowieństwem i wiernymi Kościoła w Krakowie, którzy gromadzą się wokół zmarłego ojca profesora Jana Popiela.

Byłem z nim związany jako arcybiskup Krakowa przez współpracę i osobisty życzliwy kontakt. Bogu dziękuję za tę świetlaną postać.

Bożemu Miłosierdziu polecam duszę śp. ojca Jana. Rodzinie, Bliskim i Przyjaciółom Zmarłego przesyłam wyrazy głębokiego współczucia. Wszystkim uczestnikom pogrzebu z serca błogosławię: W imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego.

Watykan, 28 listopada 2003 r.

Jan Paweł II, Papież”

Bibliografia: Archiwum TJ Krakowie (Mały Rynek 8), Dokumenty i materiały biograficzne; *Elenchus Patrum in Congregatione Generali XXXII*, Roma 1974, s. 180; „Rocznik Wydziału Filozoficznego Towarzystwa Jezusowego w Krakowie”, 1988, Kraków 1989, s. 155–157 (bibliografia); J. L. Kontkowski, *Jezuicki kościół Serca Jezusa w Krakowie*, Kraków 1994, s. 372; *Informator filozofii polskiej*, Kraków 1995, s. 192; E. M. Rostworowski, *Popioły i korzenie*, Kraków 1985, s. 495, 513; *Encyklopedia SJ*; G. Polak, *Kto jest kim w Kościele*, Warszawa 1999, s. 293, fot.; St. Cieślak, *Ks. Prof. Dr Jan Popiel SJ*, „Rocznik Wydziału Filozoficznego TJ w Krakowie”, 1999, s. 67-73 (bibl.); T. Ślipko, *Studia jezuitów w latach PRL-u*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”. Prace Etnograficzne, Z. 36, 2001, s. 121, 122, 125; R. Darowski, *Filozofia jezuitów w Polsce. Próba syntezy – Słownik autorów*, Kraków 2001, s. 247-250; „Nasze Sprawy”, Kraków 2003, nr 11-12, s. 20-23 (S. Cieślak); „Wołanie z Wołynia”, 2004, nr 1, s. 25-26 (S. Cieślak).

Roman DAROWSKI SJ